

Landskap: *Blekinge* Upptecknat av: *Aug. Holmberg*
 Härad: *Listers* Adress: *Frångata*
 Socken: *Mjölby & Lövsborgs* Berättat av
 Uppteckningsår: *1937* Född år i

Uppteckningen rör *Körögillen*

sida

(H. C. 7)

Register

<i>Vargaskall</i>	<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Körögille vid nybyggen</i>	<i>2</i>	<i>16</i>
<i>reskalas (spantöl)</i>		<i>16</i>

Njälby sn.
Björkinge.

4897
Gemensamhets-gillen = ("Storgille")

På samma gång jag omtalar de särskilda slag av gillen, som förkom hos allmogem. Måste jag något snudda vid de olika arbeten som föregingo gillena. I annat fall är det omöjligt för den med förhållanden obekanta, att rätt fatta varför det ena gillet kunde bli så olika mot ett annat.

1: Vargaskall = (Skalljakt)

Sådana har ej förekommit i min tid. Men min Far var utkommanderad två gånger till Vargaskall. Så att jag har hans framställning av förloppen att hålla mig till.

I gamla tider. (Så hade de gamle berättat för honom) var det böndernas själar som ställes till med, Och ordnades Vargaskallen. Och då var det bruk att alla deltagarna (Både fångstmän och övrig folk) efteråt blevo bjudna på gillet, som om flera vargar fångats eller dörats, kunde räcka både för natten och följande dag.

Efterhand ändrades förhållanden sålunda: Att det blev "Överhuden" = Kronfogder och hänsmän som icke allenast budade ihop folk till skallgången, utan även bestämde skallots ritning och platsen

varson skytterna och vargnäten borde ställas upp. Från och med
dessa betraktades skallgängen som ett ovälkommen trång av myndig-
heterna, av vilka Blekingallmogens alltså Bleking blev "spänstet"
slorij haft annat än trakasserier och obehag. Trögt och motvilligt
mötte man upp och ingen kunde vilja numera bekosta något gille.
Den kunde, på vars gård skallfolket skulle samlas. Och där Kronans
män ställde sina skjutar, kunde ju för skams skull inte annat
än bjuda Fagden och Länsmann på lite både vätt och tomt. Men
bjöd han någon av de deltagande bönderna in, sade dessa i regel
Nej! Och allt ordfolket fick ingenting utom en skur ovett av
fagden för misslyckat ören. Orsaken här till var att överheten
som varken var lokaliserad eller kände djurens vanor, alltså gjorde
oriktliga ören. De tog ören där det var bekvämast att komma fram
likenöja för resultatet. Annat var det så länge befolkningen ej
arrangerade ören. Då blev och kallat på "karavis"!

Kör gille vid Nybyggen.

På Listerlandet lär väl allri funnits någon barskoj, tydlig

till byggnadsvirke De som voro gamla i min barndom, talade med
förtymsning om de präktiga gillen som alltit varkas, då Listerborna
kom upp till skogsbygderna, för att hemta sitt där inköpta virke
kallat: "Byggeracke"! = (Ett särskilt parti sparr bjelkan eller
bräda kallas vard för sig, med sitt rätta namn). Men alltihop
tillsammans hette: "Byggeracke") sje-hud!

Inköpet av timret, skette om hösten Under vintern högs det i skogen
(Det trä som högs under Nyårsnytt ansågs allra bäst. Inte gick det
mask veri, ej heller väste" var sjäilo = väglöss. Inte en värlasmen
(syrsan) tog sin boplats i det. Och till o med ett så farligt medel
som en knappnål, stulen var en likklädd, varmed man i vanliga
fall kunde förgöra nästan vem eller vad som helst, miste sin kraft
om den råkade stickas in i ett sådant trästycke). Frampå efter
vintern förrän slädförat tog slut kördes timret hem från skogen.
Den som köpt timret inbjöd så många av sina grannar som han
beräknade att behöves att en viss dag möta på hans gård, var då
före avfärden bara varkade en enkel frukost med flera "syssar"

I en större mataska lade Morau mer lite tilltugg såsom en kaka bröd
en ask smör och ett par torrade hackkorvar. Åtskan tog bosten med
sig och dessutom brännvin ett par kopparkrus fulla, 3 a 4 kannor!
Ingen körsare hade enskild matsäck med sig. Komna till skogen
skulle huggarna ha både av åtskans innehåll och framför allt vättror.
Detta var deras så kallade gille. Omtaladt och berömt i långa tider.

När körsarne kom hem till Lister, långt ut på natten. Hade Morau
mat av olika slag färdig. Korböndernas drängar hade mött upp och
tog hand först med avlassandet av timret och sedan om hästarna
som i regel kördes hem till den gård de tillhörde. Alla korbönderna
tröppade in i stugan. Var någon för kväsvag att resa sig själv togs
han om hand av de övriga. Om någon varit fullt upptaget, hade han
knappast ansetts såsom värdig att vara med. "Färskinnspatarna" =
(Yttentigjor av får eller getskinn) togs av. Man böste händerna några varg
eller andades i dem, varpå följde en kraftig gnuggning. Och sistän var
och en lite knäpphändig hälsat på mor i huset om morgonen, skulle
det om förnyas på ett i deras egen tanke, bättre och finare sätt.

Efter ett

Är gubbarna ankommit till gården, hade en stor del av den under dagens lopp lagade maten satts fram på bordet. Men innan man haft sig en liten pratstund, blev det ingen sittning till bords. (Om matvärtier och bordschick: Se kapitlet längre ner.)

Sådana tillställningar som nu omtalats, var vad som menades med "Körgille". Det fanns andra körgillen och, som omtalas längre fram. Men dessa voro de mest storslagna. En sådan "Korgsäck" kunde bestå av 12-14 par hästar i ett sällskap. Oxskjutsar som annars var mest förkommande i dagliga sysslor, fick inte vara med på körgille. Från Mjölby och Södersborg upp till Hellaryd och Ångst skogar blev det en väglängd på 8 mil fram och åter. Och detta hade varit för stor prestation för ett par oxar.

Under det prat och stäm som föregick måltiden var det inte så gott att vara i Morans belägen. Korna, yngre och äldre voro alla i mer eller mindre grad påverkade av de många "småsyfver" som "ramlat igenom halsen" under dagens lopp. Och alla skulle ha något att säga "Den rara moran", som ställte om "sa moen goor mat".!

Men det fanns flera ämnen än maten att tala om. Påminnelse, eller i en
snar framtid blivande släktförhållanden. Nångång hände att någon av
körarna haft något förhållande med Mor på stället. Och "lösmunnad" som
han nu blivit var det klart att något skulle sägas här om. Ämnen
och anledning till prat, saknades ej, och Morans svar borde bli sådana
att alla blevo belåtna, och ingen stött. Prål kunde det ändå bli!
Det var inte så lite besvär att få "mannen" till bords. Ju nykrare de
voro, ju svårare var de att få dit. Det hörde till finaste folkskick att
visa sig "nöboen" till bords. Ingen ville ha ord om sig att vara
"präflöen" eller "hängsen" när det gällde att gå till bords i ett gille.
Så sent såg man så ofta. Och det blev så väl inpluggat i de små. Att
det vis växer äldre var den värsta av alla barndomsorovnor att lägga bort.
Med undantag av gröten och även soppan, ifall soppa förkom på ett
körgille, var all mat framsatt. Men något bordskick kände man ej.
Tala om på ett körgille der bara manfolk samlades. Var och en tog
vad honom lystade. Mest omsorg hade man om att glaset va fulla
så fort de tömdes. Unnan för ena ramlade än den ene, än den

andre överända på någon av bänkarna. Föll han på golvet tog ett par kraftiga gubbar och lyfte honom på en bänk där han fick ligga! Drängar och pigor som annars hade sin liggsplats i bänkarna voro frånvarande en sådan natt. Drängarna krubte ligga i stallet och pigorna hade sig på en vävskammare opepå loftet. Vid Bröllop begravning eller barnsöp hölls gillesfölk till i salen och framkammarna. Men de vanliga gillen hölls i storstugan.

Jag nämnde något härövan om: att det fordrades både talang och sinnesnärvaro av husmodern att kunna uppträda vis sådana tillfällen. För en ung kvinna, med rapp tunga gick det perfekt. Och en som var till ären hade ju hjälp av ålderns respekt. Färdig var det för en medelålders. Hade hon så ett tillbakadraget sätt, föll det sig än värre. Fanns då en syster - kusin eller annan släkting på kvinnosidan blev det ofta denna som "fick stå för rapparna". Så att Mor sjölv utan slagenhet kunde tillfälligt bli sjuk den dag gillet pågick! Nu visste ju emwar om trixet, så att om bonden ej var så rik och ansedd att man tog hänsyn här till, så kunde man vara säker

på att mor än en närgången härtypen på Morans iså hade sjunk-
som framkom under kvällen eller nattens lopp. För borten inte
fullare än han hade vetat att tåga, dog pratet bort. Men pratade
han aldrig så lite i jämte munnen, så kunde bönderna låta höra
att de kunde vara spysiga! Men på botten fanns hos alla del-
tagarna en stark samhörighetskänsla. Efter hemkomsten från gillet
hade det varit lönlöst att fråga någon hur gillet i detalj gick till.
Därför har vi så få underättelser om rätta sammanhanget.

Meddelaren härav hade i fråga om det han gick i "slom" (= kott) såväl av
de äldre bröderna som byns oröngar lärt sig att sjunga alla de olika
folkvisor som då sjöngs. Och läste han ett skillingstryck om Tumme-
liten, Fågel Blå o. s. v. så kunde han dessa "utläsa" med samma.

Och den som kunde tala om pöchaten eller sjunga visor, var
välkommen överallt. Härav kom det sig att jag fick medfölja tre
"skopsäckor", under olika år och till tre olika ställen på Lister så
att jag kom i tillfälle att se och höra hur det gick till.

Några Fotogenlampor hade ännu icke kommit i bruk. Och de

primitiva roodjelamporna, med veckor av smord mossor eller en lätt bomull lyfte förvaligt och voro ända inte lämpliga att ha på ett bord utan man hade hemstötta talgljus, kallade "Pöto" = (Perthor) med låga talhickesliknande stakar av malen eller messing. På några ställen fanns smidra ljushållare fästade i taket och vars nedre del var flyttbar medelst en skruv. Dessa lyfte om hela stugan. Den nedre delen hade ibland ett, ibland två pipor i vilka ljuset sattes. Föröfrigt eldades på lillfyren vars låga lyfte alorakäst. Detta göra hade lilleorängen = (Lortapojken) på sin lott. Och denne arme uring hade det föga avundvärt vid sådana tillfällen. Den hos varje bonde inneboende rangstoltheten som i det dagliga livet ej så mycket kom till synes, visade sig så mycket mer då intrivisen blev full!

Fram efter midnatt gingo de närmast boende korarna hem D. v. säga: De som orkade gå! För de mera långväga ifrån blev det visserligen bärrat ute i gäststugan. Men de gånger jag såg hur det gick till, var det ingen som bekymrade sig om att anlita dessa liggplatser. Inte en bonde själv gick till

kojs. Somliga somnade vid borden. Andra ramlade överända på bänkarna i stugan. Självtillade jag smitt, då det led fram på småtimmarna, fastän jag ej var tyngd av brännvin. Det var nog flera som ville truga i mig starkvarer. Men detta avstycktes av de äldre med följande motivering: "Lå bli o ge herrefu en brännvin, för då blir han fuller. O sin ha vi inte nou vi få grina ot!"

Kvinnorna i huset kom tvärt på benen Lagerspigorna skulle mjölka och Moras och Stuepian skulle ställa om frukost till drängarna. Förän det var riktigt dags, gick bonden och så många av korarna som det var möjligt att få på benen ut för att rasta sig något. Kreaturen på gården skulle tas en titt på. Och framförallt skulle det blivande nybygget pratas om. Hvar och en hade sin åsigt, om läge, storlek, rumsplassering m. m. Någon undrade om gårdstomten kom att thrivas i det nya huset. Hörde buller nattelst i bygget sedan arbetet påbörjats, så var detta ett gott tecken. Men kom någon "Hajslu" (Uggelheane) att sätta sig på takresningen och "hohoa" någon

natt så var det bäst att hemta någon "klot" som kunde ta bort olyckan som stundade. Det vankade visdom och darskap i oändlighet. Gubbarna var inte dumma detta var synd att säga!

Under tiden sneggade korinerna upp i stugan. Och detta vill jag lova att behöves. Många av gubbarna hade under natten loppit öppnat "sprundet" på vid gavel. Där herskade en atmosfär som var lindrigt sagt: odräglig. Ventiler i väggarna fanns icke. Och öfverens fönster voro ej heller skapade till att öppnas. Men när golvet skrubbats nödortigt öppnades förstuvörmen en kvarts timma och sen rökades stugan. Ena gången var det en äldre Mora, som säkert hade erfarenhet om hur det brukade gå till, så att hon hade förråd av färskt emris. Men de två gångerna fick rökningen ske med lavendelkrastar. (Lavendel skars av varje höst, och bandes i små krastar som hängdes på loftet, och sedan vid behof togs fram för att röka i rummen med.) Med rökmaterial i vuster hand och en brinnande fettedricka i den högra, gick Moran fram och åter i stugan, ifrigt viftande med krasten. Så fört den släktes, satte

hon eld med stickan på nytt. Härav blev luften i rummet bättre.

Det dröjde flera timmar innan gubbarna pratat ut och rastat sig. När de så återkom blev det frukost. Bara torrmat. Groft rågbröd med flera slags sovel. Mjölke sattes fram, men alla förordas det hembrugga orickat. Och det stora stopet, gjort av emster, med många träband av smäckra skalade grangrenar. Skurat så att den vackra gula färgen på träet alldeles blänktes. Måste fyllas på iordigen. Till frukosten vankades flera supar. Och dessa som skulle utgöra bot för nattens soirande, kallades alltså för: "Säkersygar"!

Frammot middan återkom de flesta av dem som under natten gått hem, för att "va mä om middan". Till denna hörde supammat. Antingen "Päsmat" = (Köttsoipa) Eller "grynmat" = (Välling, kokt av hel eller krossgryn = (Korngryn) först i vatten, helgrynen fördrade kokning i tre timmar, Krossgrynen bara en timma. Efter denna kokning hälltes söt mjölk i, ju mera mjölk, ju bättre blev smaken. Mjölken behöfve bara koka tio minuter. Detta hette: "Koija ä maten". När grynene kokat halva tiden, lades i grytan torkad frukt av

äpplen eller päron, helst päron ty de gav bäst sötma = sot smak.
 Var päronen hela kallades de: "Trüntinga" (= Grynmat mä trüntinga).
 Var de klyppta i fyra delar, som blott något hängde ihop vid skaptet
 hette de "blövinga" (= Grynmat mä blövinga). Skapten fingo allti-
 ditta kvar på den torrade frukten. Fick man ett saut skapt i mun-
 nen när man åt, sprutade man ut detta på golvet. Och var man
 uppmund försökte man sigta så att det träffade näsan på den
 som satt vid sidan om, varvid man snart blev betalt med samma
 artighetsbevisning. (Ett bekränt sätt för den gräsljike att ställa
 till uppträde vid bordet)

Suppen, vad slags det nu var, var framsatt på bordet i
 tre eller fyra djupa lerfat, eller stora kopparskunkar. I varje av
 dessa fanns en rätt stor träsked (= Förläggssked) med vilken var
 och en serverade sig själv. För varje gäst fanns en lertallrik och
 en träsked. Dessa setnare kunde vara av många slag, köpta vid
 olika tis, och av olika kringvandrande skedmakare, som oftast hade
 var och en sin särregna form på sina husslör-alster.

Tafflar begagnades ännu ej av allmogem. Men knivar voro framlagda. Även dessa av skilda slag. Öftast var det så kallade: "jongar" som antingen köpts på "Sifframässa"-marken i Vexjö. Eller av kringvandrande knivsmeter från Småland (Jongen var Småländsk till körd och ursprung). Mången föredrog att nyttja sin egen lommkniv. Till middan var hela bordet täckt av dukar. Och när de spisande blivit för flottiga om fingrarna, slickade man av dessa det allra mesta och torkade sig för resten på den nerhängande ochan av bordduken. Men ville man visa riktigt fint skick, torkade man fingrarna på det långa håret. Detta var förmånligt, ty om man efteråt råkade få främmande fingrar i håret! Så var det förglätt att hålla fast i. Bruket börar till frevens upprätthållande!

Allt ännu middan måste sköljas ner med "stora, många, goda suppa" var självtalart. Den varade också till långt fram på eftermiddag. Till sist satte bonden ett par hästar för ett par länghäckar fyllda med halw och många sittbrävor. Alla gubbarna satte sig upp och så körde bonden var och en hem till sitt då på varje

ställe ännu en sup eller två skulle "langas ner"! Kaffe och gök hade ännu icke kommit i bruk vid gillen. Om än en och annan hade kaffe "lite enskilt", vid jul och Påsk.

När jag skulle gå den flera mil långa vägen hem mot kvällen inträffade ett lustigt intermezzo: Moran, som hittills ej vetat annat än att jag var en tiggarrunge som gubbarne av nåd och barmhertighet flockat upp månstans vid vägkanter, gav mig en stor smörgås och sa: När du kommer detta hållet här, må din tiggarpåse så gack in här, ska du få bli här för natten. Så få vi höra på lite fler historier. Allt vad som berättades, ur det man läst, hört eller sett, blev i folkets språk: "historier".

På sätt som härövan omtalats, föregick "Körkillena" vid hemtransport av virke från skogsbygderna (Skoräcker) 1869-1870. Och med all säkerhet fortfor dessa gillen i ungefär samma tempo sålänge Listerboarna hemtade sitt nybyggnadsstämman uppför den avlägsna skogsbygden. Ännu i många år pågick gillet hela natten efter hemkomsten och ett stycke dagen derpå. Fastän det är svart

att säga något bestämt, ifråga om detaljer, då man ej var med sjö-
 Deltagarna själva berömda nog gillet, men tog som muren så snart
 det var fråga om de särskilda momenten De ville varken chikanera
 sig själva eller de övriga deltagarna. Med tiden gjorde såkert den
 stigande upplysningen och även nykterhetsrörelsen något. Men
 med kännedom om hur det tiotals år sedan gick till på reska-
 lasen = (spantöl) tvivlar jag på att bättringen blev stor så länge
 man utan hinder kunde få tag i brännvin hur mycket som helst.
 "Koräckorna" upphörde tätt när Västra Bl. järnväg blivit byggd 1886
 Den beredvillighet varmed såväl den egna byns, som även närgrän-
 sande byars bönder deltog i sådana körsor Och den storartade fest
 som följde och vars verkem sträckte sig till långt utom egna byn.
 Var utan tvivel en mycket gammal sed med anor tillbaka kanske
 från landets första bebyggande. Någon betalning för körslen kom
 aldrig på frågan Jag tror att det blivit illa upptaget om bönder
 som ställde till körsel och gille, erbjudet någon pengar såsom er-
 sättning "Det skulle vara så. Och dermed basta!"